

ΠΑΡΕΝΘΕΣΕΙΣ

Αίσθητικά δὲν ἐνδιαφέρει ὁ χαρακτήρας τῆς λογοτεχνίας ἑνὸς λαοῦ, ὅπως διαμορφώθηκε στοὺς αἰῶνες. Γιατὶ ποῦ ὑπάρχει τέχνη καὶ ποῦ δὲν ὑπάρχει, αὐτὸ θὰ τὸ δεῖς στὸ συγκεκριμένο ἔργο, ὄχι στὸ ἄμορφο (ἄμορφο αἰσθητικά) πλῆθος τῶν μνημείων. Ἀπὸ τούτη τὴν ἄποψη ἔχει νόημα ἢ γνώμη τοῦ Croce πὼς ἡ ἱστορία ὁποιας λογοτεχνίας εἶναι ἡ ἱστορία μερικῶν ἔργων, ὠρισμένων προσωπικοτήτων. Ἀλλὰ ἀπὸ ἄλλη ἄποψη, μὴ αἰσθητική, ἄξιος μελέτης γίνεται ὁ χαρακτήρας τῆς λογοτεχνίας ἑνὸς λαοῦ.

Στὴν τέχνη ὁ λαὸς ἐκδηλώνει, ἅς ποῦμε ἔτσι, τὴ θεωρία του, κείνη τὴν ἐνδόμυχη ζωὴ του ποῦ, γιὰ νὰ μεταχειριστοῦμε ἕναν ὄρο τοῦ Πλωτίνου σὲ μιὰν περίπτωση ἐλάχιστα φιλοσοφική, εἶναι «θεωρία καὶ θεώρημα». Δὲ μιλάμε γιὰ τίς ἕξεις του τίς ὁρέξεις του κ.τ.λ. γιατί αὐτὰ ὅταν πλησιάζεις πλάσματα τοῦ πνεύματος δὲ σημαίνουν τίποτε, ὅπως γιὰ τὸ ἄτομο, ἔτσι γιὰ τὸ λαό.

Ὅ,τι εἶναι τέχνη ἀπαντάει σὲ μιὰν ὠρισμένη θέληση ἑνὸς δημιουργοῦ· τέτοιαν ἀνταπόκριση ν' ἀποκαλύψει εἶναι χρέος τοῦ κριτικοῦ, ποῦ αἰσθητικά καὶ μονάχα αἰσθητικά μπορεῖ νὰ πλησιάσει τὸ ἔργο πρὸς τὴ θέληση. Ἀλλὰ ὅ,τι εἶναι τέχνη ἀπαντάει πιὸ πέρα ἀπὸ τὴ θέληση ἑνὸς δημιουργοῦ, καὶ σὲ μιὰν ἄλλην πραγματικότητα ποῦ θὰ πιστεύσεις πὼς ὑπάρχει, ἂν πιστεύεις στὴν ὕπαρξη τοῦ λαοῦ, ποῦ μέλος τοῦ τελευταίου εἶναι καὶ ὁ ἴδιος ὁ δημιουργός. Καὶ πιστεύεις στὴ ζωντάνια τοῦ ὄντος αὐτοῦ, ποῦ λέγεις λαό. Ἀλλοιῶς, δὲ μπορεῖς παρὰ νὰ δεχτεῖς ὀλοκληρωτικά τὴν ἄποψη τοῦ Croce.

Ἡ πατρίδα τοῦ ποιητῆ (δηλαδή, τοῦ κατ' ἐξοχὴν δημιουργοῦ) εἶναι ἡ γλῶσσα· ὅσο περισσότερα ταξίδια κάμει τόσο πιό δυνατὰ θ' ἀπλώσει ρίζες ἡ ψυχὴ του· ὅμως ὀφείλει νὰ ἐπιστρέψει στὴν πατρίδα γιὰ ν' ἀποδώσει στὸ ἔργο τὸ ὕφος ποῦ τοῦ ἀρμόζει, κείνη τῆ γραμμῆ ποῦ ἀποκαλύπτει «ἀλήθεια» τὸν πρόσκαιρο κόπο τοῦ ἀνθρώπου. Ἡθὸς τοῦ ποιητῆ εἶναι ἡ γλῶσσα· αὐτὴ ἐμπεριέχει τὸ ἔθνος (ποῦ γιὰ μᾶς ἀντιπροσωπεύει ὅ,τι «ἡ Πατρίδα κ' ἡ Πίστις» γιὰ τὸ Σολωμό,) καὶ στὸ ἔθνος, τόσο ὁ ποιητῆς ὅσο ὁ πολίτης πιστεύουνε.

Ὁ ποιητῆς ὀφείλει νὰ τρέφει σεβασμὸ πρὸς τὴ μιὰ γλῶσσα του. Τὴν ξαναπλάθει ναὶ μὲν, ἀλλὰ ἄς μὴ γελαστεῖ, δὲ μπορεῖ ἀνεπηρέαστος νὰ καταπιαστεῖ μὲ μιὰ τέτοια ἀπασχόληση· ἔρχεται ἡ στιγμή καὶ νιώθει, ἂν δὲ τὸ ἔνιωσε ἀπὸ πρὶν, τί ἐπεξεργάστηκε· Τὰ ἰδικὰ του αἰσθήματα τὸν πιό κρυφὸ πιό ἄξιο ἑαυτοῦ... Γιατὶ ἡ γλῶσσα στὸν ποιητῆ γίνεται σάρκα, ἡ οὐσία του. Ὁ Valéry δὲν εἶδε τὴν ποίηση πέραν ἀπ' τὸ σκεπτικισμό του, ἀπ' τὴν ἀπιστία του· γι' αὐτὸ κ' οἱ θεωρίες του καὶ τὸ ἔργο του ἀκόμη εἶναι ἐρασιτεχνισμός, καὶ δὲν ἀφίνουν ἴχνη παρὰ στὴ λογιώτατη ματαιοδοξία μας.

Ἀνάμεσα στὴν ποίηση καὶ τὸν ποιητῆ δὲν ὑφίσταται, φραγμὸς καὶ ξεχωριστὴ ὕπαρξη, ἡ ἐξωτερικὴ κοσμικὴ ζωὴ. Τὴν ἐμπειρικὴ πείρα τοῦ ἀνθρώπου — ποιητῆ δὲ μπορεῖς νὰ τὴ βγάλεις ἢ νὰ τὴ διώξεις ἀπὸ τὸ ποίημα ὅπου ἡ περιττὴ πονηρία σου θὰ φανταστεῖ πῶς τὴ διακρίνει, ἂν ἡ ἀφέλεια τοῦ ποιητῆ μοναχὴ της δὲν ἀρκεῖ νὰ σοῦ εὐκολύνει τὴν αὐταπάτη.

Σχετικὰ πρὸς ἐκεῖνο ποῦ εἶναι ὁ τελευταῖος λόγος τῆς ποίησης, ἡ alchimie du verbe τοῦ Rimbaud ἢ τὸ système du langage τοῦ Valéry λένε τὸ ἴδιο.

Κάθε μεγάλος ποιητῆς ποῦ μελέτησε τὸ πρόβλημα τῆς ποίησης, ἔνιωσε τὴ βαθειὰ ἀρχικὴ σημασία ποῦ ἔχουνε οἱ λέξεις. Ὁ Valéry περισσότερο ἀπ' ὅποιον ἄλλο ἐπρόσεξε αὐτὸ τὸ μοι-

ραϊον που φανερώνουνε οί λέξεις πρώτα και μετά τή σύνθεση του ποιήματος. Ἄλλά περιώρισε τήν ἔρευνά του στο να συλλάβει τή γοητεία που ἔχει ἕνα τέτοιο γεγονός στο χώρο τής λογοτεχνίας (ἔδω ἡ καλαισθητική αὐταπάτη μας και ἡ ἰδιορρυθμία τής πρόζας και τής ποίησης του Valéry, ὄλου του ἔργου του δηλαδή) προσδίδει κοσμογονικό παράστημα στις λέξεις. Αὐτὲς ὁ Mallarmé μετεχειρίζετο με ἐπισημότητα, με τήν εὐλάβεια που πάει στα ἱερά ἀντικείμενα, και, φυσικά, χωρίς καμμιά ὑστεροβουλία ἢ δεύτερη σκέψη. Ὁ μαθητὴς Valéry ἐσυνήθισε στο θάμπωμα τής πρώτης ἀποκάλυψης, ὠρίμασε μαζί με τήν προσωπικότητά του μιὰ δική του πείρα και ἀντιμετώπιση τῶν λέξεων. Ἔρχεται στο νοῦ μας ἡ εἰκόνα ἑνὸς ἀνθρώπου, που παίζει με τὶς λέξεις ἀλλὰ τὶς πιάνει ἀπὸ τὶς ἄκρες, σὰ να ἤθελε να φανερῶσει ὄλη τή γύμνια τους. Κ' ἔδω ἔγκειται ἡ κάποια σοβαρότητα του παιχνιδιοῦ· ὁ ποιητὴς σιγὰ - σιγὰ ξετυλίγει τή στεῖρα ὑπαρξή του, ἀνακαλύπτει τὸ κενό, που παρέμεινε ἡ μοναδικὴ συγκεκριμένη πίστη, ἡ μόνη σταθερὴ του ἀλήθεια, γιατί ὁ,τι πιστεύει ἀπ' τὸ ἐγὼ του εἶναι ἀπολύτως φευγαλέο, ἄστατο.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗΣ